

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-383-5-18>

LITERARY AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF THE OSTROH COLLEGIUM AT THE TURN OF THE XVI–XVII CENTURIES

ЛІТЕРАТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСТРОЗЬКОГО КОЛЕГІУМУ ПОМЕЖІВ'Я XVI–XVII СТОЛІТЬ

Nikolchenko M. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Ukrainian Philology
Mariupol State University
Kyiv, Ukraine*

Нікольченко М. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології
Маріупольський державний
університет
м. Київ, Україна*

Deliman V. V.

*Student at the EL «Master» Majoring in
«Cultural Studies,
Cultural Diversity and Community
Development»
Mariupol State University
Kyiv, Ukraine*

Деліман В. В.

*студентка ОР «Магістр»
спеціальності «Культурологія,
культурне розмаїття
та розвиток громади»
Маріупольський державний
університет
м. Київ, Україна*

Найбільш помітною у другій половині XVI – першій третині XVII ст. стає діяльність Острозького культурно-освітнього осередку, де проходило осмислення проблем православної церкви, пропаганда православ'я, літературні та полемічні пошуки. Найголовнішою метою князя К.-В. Острозького і людей, які згуртувалися навколо нього, було поширення освіти, захист національних, політичних і релігійних прав українського народу, збереження його культури.

Його найбільша активність припадає на період підготовки та ухвалення Берестейської унії. В Острозі пишуть свої полемічні твори відомі українські книжники князя – Клірик Острозький, Мелетій Смотрицький, Христофор Філалет.

Поява колегіуму як складової частини Острозького інтелектуального центру хронологічно збігається з першими наслідками впровадження в життя рішень Тридентського католицького собору (1544–1563), на якому розглядалися питання щодо подальшого ствердження авторитету католицизму в Європі та варіанти можливого (проте не реалізованого) об'єднання західної і східної християнської церкви під егідою Папи Римського.

У 1964 р. як наслідок рішень собору сталося те, що на землях Польського королівства (після 1569 р. – Речі Посполитої) вперше з'явилися єзуїти – члени санкціонованого собором чернечого ордену нового типу, спрямованого на активну місіонерську і педагогічну роботу серед протестантів, православних і мусульман.

У 1573 р. з метою поширення унійної ідеї у Ватикані була заснована Грецька конгрегація з метою налагодження зв'язків із Константинопольським патріархатом, а на початку 1577 р. відкрилася Грецька колегія, яка очолила місіонерську діяльність у Східній і Південній Європі. На хвилі цих новацій у 1574 р. був написаний (надрукований 1577 р.) трактат відомого єзуїтського теолога Віденського університету Петра Скарги «Про єдність Божої Церкви під одним Пастирем», який був присвячений князю К.-В. Острозькому як захиснику православної церкви.

У книзі обґрунтовувалась потреба унії істинної (Римської) і хибної (Грецької) церков. Підкреслюючи зверхність католицизму у християнстві, П. Скарга особливо наголошує на низькому рівні освіти серед ієрархів і священників православної церкви. На його думку, це й зрозуміло, «...бо не було ще на світі і не буде жодної академії, колегії, де б теологія, філософія та інші вільні науки іншими мовами окрім латинської і грецької вивчались... Зі словенської мови жодний не може бути вченим» [3, с. 28].

Князь виклик П. Скарги прийняв і негайно приступив до організації в Острозі своєрідного ідеологічного центру, скерованого на протидію експансії католицької церкви в українських землях. Концентрація інтелектуалів, що працювали в Острозі, відбувалася у два етапи: коли розпочалась підготовка до видання виправленого тексту Біблії і коли з середини 90 років XVI ст. загострилася боротьба довкола Берестейського собору 1596 р., метою якого було створення греко-католицької церкви, що була підпорядкована Ватикану.

За підтримки К.-В. Острозького культурно-освітній осередок учених займався кількома важливими справами, а саме [1, с. 54]:

- редакційною підготовкою до друку канонічного тексту Біблії церковно-слов'янською мовою;
- викладацькою діяльністю у колегіумі;
- друкарською справою;
- полемікою проти наступу на православну церкву католиків та греко-католиків;
- перекладом церковних творів з грецької на церковно-слов'янську мову;
- авторською літературною діяльністю.

Можна констатувати, що в діяльності Острозького культурно-освітнього осередку провідними були не лише ідеї захисту православних цінностей, але й здійснювалася орієнтація на високі зразки європейської освіти та культури. В межах особливого типу мислення, що спиралося на традиції східного християнства, відбувався процес формування в учнів гуманістичного світогляду. Однак, перебуваючи під впливом реформаційних ідей, острозькі книжники не виявляють особливого інтересу до осмислення явищ природи, до звеличення людського розуму. На відміну від західноєвропейського гуманізму, ними негативно оцінюється антична культурна і філософська спадщина.

Водночас, високий рівень викладання і спеціально дібраний склад викладачів колегіуму різних національностей сприяв розвиткові у студентів толерантності, неортодоксальності мислення, що забезпечувало органічність сприйняття європейських цінностей в поєднанні з дотриманням національної духовної традиції. Його вихованці ставали вчителями, літераторами, друкарями, проповідниками, секретарями в державних установах, впливовими релігійними діячами, зробили великий внесок для підвищення рівня освіти всього українського суспільства.

Це був перший великий виступ українського народу за власну освіту і культуру, коли з особливою силою розквітла ідея, що основою нації є її духовність. На думку О. Зілинського: «Ніколи ще така інтенсивна боротьба не велася в такій драматичній обстановці. Навколо падали матеріальні фортеці, на які можна було досі спирати свою віру в перемогу над обставинами, денационалізувалися цілі суспільні верстви, які несли до того часу прапор ідеї, падали разом із тим матеріальні засоби ведення боротьби, зменшувався гурт не вігнутих під натиском сильнішого ворога, але прапор рідної культури, що мав вести націю, підносився над тим гуртом непідкупних оборонців, підтриманий все новими руками. Він плыв через час і яснів все новими барвами духовних знайдець» [2, с. 280].

Література:

1. Бондарчук Я. В. Історія Острозької академії: навчальний посібник. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. 548 с.
2. Зілинський О. Духовна генеза першого українського Відродження. *Європейське відродження та українська література XIV–XVIII ст.* : збірник наукових праць. К. : Наукова думка 1993. С. 276–300.
3. Мицько І. З. Острозька слов'яно-грецько-латинська академія (1576–1636). К. : Наукова думка, 1990. 192 с.